

Ҳарфларнинг махраж ва сифатларини билиш

Бирор бир ҳарфнинг махражи ва сифатини осон ва аниқ билиш учун ўша ҳарфни аввал сукунли қилиб, унинг олдига ҳаракатли ҳамза ёки бошқа бирор ҳаракатли ҳарф қўйиб талаффуз қилиб кўрилади.

Ҳарфларни сукунли ҳолатда ўқилиши

Сукун сўзи *жимжитлик* деган маънони англатади.

Сукун деб, ҳаракатсиз ҳарф устига ёки сўзларнинг охиридаги ҳаракатли ҳарфни ҳаракатдан тўхтатиш учун унга талаффузда қўйиладиган юмалоқ аломатга айтилади.

Ҳарфларни *сукунли* ҳолатда *фатҳали* ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

أَ أَبْ أَتْ أَثْ أَجْ أَحْ أَخْ أَذْ أَرْ أَزْ أَسْ أَشْ أَصْ
أُ أَظْ أَعْ أَغْ أَفْ أَقْ أَكْ أَلْ أَمْ أَنْ أَوْ أَهْ أَيْ

Ҳарфларни *сукунли* ҳолатда *касрали* ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

إِ إِبْ إِتْ إِثْ إِجْ إِحْ إِخْ إِذْ إِرْ إِزْ إِسْ إِشْ إِصْ
إُ إِظْ إِعْ إِغْ إِفْ إِقْ إِكْ إِلْ إِمْ إِنَّ إِوْ إِهْ إِيْ

Ҳарфларни *сукунли* ҳолатда *доммали* ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

أُ أَبْ أُتْ أُثْ أُجْ أُحْ أُخْ أُذْ أُرْ أُزْ أُسْ أُشْ أُصْ
أُ أَظْ أُعْ أُغْ أُفْ أُقْ أُكْ أُلْ أُمْ أُنْ أُوْ أُهْ أُيْ

Ҳарфларни *Фатҳали*, *касрали*, *доммали* ҳолатлари бирга келишига мисол:

أَ إِ أُ أَبْ إِبْ إِتْ أَتْ أَثْ إِثْ أَجْ إِجْ أَحْ إِحْ إِخْ أَخْ
أُ إِظْ إِعْ إِغْ إِفْ إِقْ إِكْ إِلْ إِمْ إِنْ إِوْ إِهْ إِيْ
أُ أَظْ أُعْ أُغْ أُفْ أُقْ أُكْ أُلْ أُمْ أُنْ أُوْ أُهْ أُيْ

Ҳарфларни ҳаракатли ҳолатда ўқилиши

Ҳаракат сўзи ўзгариш, силжиш деган маънони англатади.

Ҳаракат деб, ҳаракатсиз ҳарфнинг устига ва остига қўйиладиган, уни ҳаракатга келтирадиган, ўқилишига сабаб бўладиган белгига айтилади.

Ҳаракатлар 3 ҳил бўлади:

1. Фатҳа (очиш) - (а) **َ** - ба
2. Касра (синиш) - (и) **ِ** - би
3. Домма (жуфтлаш) - (у) **ُ** - бу

Эслатма: Фатҳа доим йўғон ўқиладиган ҳарфларнинг устида келса, у “а” деб эмас, балки “о” деб таллаффуз қилинади.

Ҳарфларни **фатҳали** ҳолатда ўқилишига мисол:

أَب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни **касрали** ҳолатда ўқилишига мисол:

إِب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни **доммали** ҳолатда ўқилишига мисол:

أُب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни танвинли ҳолатда ўқилиши

Танвин сўзи *овоз чиқариш* деган маънони англатади.

Танвин деб, ҳаракатларга “*суқунли нуун*” ҳарфини қўшиб талаффуз қилишга айтилади. Танвин икки фатҳа, икки домма, икки касрадан иборат бўлиб, ҳарфнинг устида ва остида келадиган, уни - “**ан**”, “**ун**”, “**ин**” деб талаффуз қилдирадиган ҳаракатга айтилади.

Танвинлар 3 ҳил бўлади:

1. Фатҳали танвин - (**ан**) [َ]ب - **бан**

2. Касрали танвин - (**ин**) _ِب - **бин**

3. Доммали танвин - (**ун**) [ُ]ب - **бун**

Эслатма: Фатҳали танвин доим йўғон ўқиладиган ҳарфларнинг устида келса, у ҳарфни “**ан**” деб эмас балки, “**он**” деб талаффуз қилинади. Танвин фақат сўзнинг охириги ҳарфида келади.

Ҳарфларни **фатҳали танвин** билан ўқилишига мисол:

أَب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни **касрали танвин** билан ўқилишига мисол:

إِب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни **доммали танвин** билан ўқилишига мисол:

أُب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي

Ҳарфларни ташдидли ҳолатда ўқилиши

Ташдид сўзи *иккилантириш* деган маънони англатади.

Ташдид деб, бир сўзда иккита бир хил ҳарф келиб, биринчиси сукукли, иккинчиси ҳаракатли бўлганда, талаффуз ва ёзишга енгил бўлиши учун биринчи сукуклигини иккинчи ҳаракатлилигининг ичига киргазиб, у иккисини битта ҳарф қилиб, аслида у битта қилинган ҳарф иккита ҳарф эканлигини билдириш учун ўша ҳарфнинг устига қўйиладиган белгига айтилади.

Ташдидли ҳарфларни **фатҳали** ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

أَبَّ أَتَّ أَثَّ أَجَّ أَحَّ أَخَّ أَدَّ أذَّ أَرَّ أَزَّ أَسَّ أَشَّ أَصَّ أَضَّ أَظَّ
أَعَّ أَغَّ أَفَّ أَقَّ أَكَّ أَلَّ أَمَّ أَنْ أَوْ أَهَّ أَيْ

Ташдидли ҳарфларни **касрали** ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

إِبَّ إَتَّ إِثَّ إِجَّ إِحَّ إِخَّ إِدَّ إِذَّ إِرَّ إِزَّ إِسَّ إِشَّ إِصَّ إِضَّ إِظَّ إِعَّ
إَعَّ إِغَّ إِفَّ إِقَّ إِكَّ إِلَّ إِمَّ إِنَّ إِوَّ إِهَّ إَيْ

Ташдидли ҳарфларни **доммали** ҳарфдан кейин ўқилишига мисол:

أَبَّ أَتَّ أَثَّ أَجَّ أَحَّ أَخَّ أَدَّ أذَّ أَرَّ أَزَّ أَسَّ أَشَّ أَصَّ أَضَّ أَظَّ
أَعَّ أَغَّ أَفَّ أَقَّ أَكَّ أَلَّ أَمَّ أَنْ أَوْ أَهَّ أَيْ

Мад ҳарфларини чўзиқ ҳолатда ўқилиши

Мад сўзи чўзиш деган маънони англатади.

Мад ҳарфлари деб, сўзларнинг ўртаси ҳамда охирида келиб, ўзидан олдинги ҳарфнинг ҳаракатини чўзиб берадиган **алиф, йаа, ваав** ҳарфларга айтилади.

Бу ҳарфларнинг мад ҳарфларига айланиш шартлари қуйидагича:

1. Ҳаракат ва сукундан холи бўлиши керак
2. Ўзидан олдинги ҳарфнинг ҳаракатига мос бўлиши керак.

Эслатма: Мад ҳарфларидан кейин ҳамза ёки сукунли ҳарф келмаса, бу мад ҳарфи икки ҳаракат (иккита унли ҳарф) миқдорида чўзиб ўқилади.

Алиф мад ҳарфини чўзиб ўқилишига мисол:

أَ بَا تَا ثَا جَا حَا خَا دَا ذَا رَا زَا سَا شَا صَا ضَا طَا ظَا عَا غَا فَا قَا كَا لَا مَا
نَا وَآ هَا يَا

Йаа мад ҳарфини чўзиб ўқилишига мисол:

إِي بِي تِي ثِي جِي حِي خِي دِي ذِي رِي زِي سِي شِي صِي ضِي طِي ظِي عِي
غِي فِي قِي كِي لِي مِي نِي وَي هِي يِي

Ваав мад ҳарфини чўзиб ўқилишига мисол:

أُو بُو تُو ثُو جُو حُو خُو دُو ذُو رُو زُو سُو شُو صُو ضُو طُو ظُو عُو غُو فُو قُو
كُو لُو مُو نُو وَو هُو يُو

Лин ҳарфларини чўзиқ ҳолатда ўқилиши

Лин сўзи *осон, енгил, мулойим* деган маъноларни англатади.

Лин ҳарфлари деб, талаффуз қилинганда бошқа ҳарфларга нисбатан осон, енгил ва мулойим, ҳеч бир қийинчиликсиз ўқиладиган **ваав** ва **йаа** ҳарфларига айтилади.

Бу ҳарфларни лин ҳарфларига айланиш шартлари қуйидагича:

1. Ваав ва йаа ҳарфлари сукунли бўлиши
2. Улардан олдинги ҳарф фақат фатҳали бўлиши

Эслатма: Бир сўзда лин ҳарфларидан кейин сукунли ҳарф келмаса, бу лин ҳарфи икки ҳаракат (иккита унли ҳарф) миқдорида чўзиб ўқилади. Чўзилганда **ваав** ва **йаа** ҳарфларининг товушлари чўзилади.

Йаа лин ҳарфини чўзиб ўқилишига мисол:

أَيُّ بَيِّ تَيْ ثَيِّ جَيِّ حَيِّ خَيِّ دَيِّ ذَيِّ رَيِّ زَيِّ سَيِّ شَيِّ صَيِّ ضَيِّ طَيِّ ظَيِّ عَيِّ
غَيِّ فَيِّ قَيِّ كَيِّ لَيِّ مَيِّ نَيِّ وَيِّ هَيِّ يَيِّ

Ваав лин ҳарфини чўзиб ўқилишига мисол:

أَوْ بَوْ تَوْ ثَوْ جَوْ حَوْ خَوْ دَوْ ذَوْ رَوْ زَوْ سَوْ شَوْ صَوْ ضَوْ طَوْ ظَوْ عَوْ غَوْ فَوْ قَوْ
كَوْ لَوْ مَوْ نَوْ وَوْ هَوْ يَوْ